

ZABEZPIECZENIE PENITENCJARNE GÓRNOŚLĄSKO-ZAGŁĘBIOWSKIEJ METROPOLII PENITENTIARY SECURITY OF THE UPPER SILESIA AND ZAGŁĘBIE METROPOLIS

Dr hab. Witold Mazurek, prof. SGMK

Szkoła Główna Mikołaja Kopernika w Warszawie, Polska
e-mail: witold.mazurek@sgmk.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-4651-8601>

Abstrakt

Artykuł stanowi analizę wybranych elementów systemu penitencyjnego funkcjonującego na terenie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Do jednostek penitencyjnych położonych na terenie GZM zaliczyć należy sześć aresztów śledczych i zakład karny. Dokonana w artykule diagnoza możliwości i zasobów tych jednostek wskazuje na wysoki stopień samowystarczalności oraz potencjał wystarczający do zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańców tego regionu. Służba Więzienna poprzez swoją działalność urzeczywistnia fundamentalne interesy narodowe państwa, zapewnia bezpieczeństwo społeczeństwa, w tym bezpieczeństwo na poszczególnych obszarach kraju.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo państwa, jednostki penitencjarne, Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia

Abstract

The article is an analysis of selected elements of the penitentiary system functioning in the Upper Silesian and Zagłębie Metropolis. Penitentiary units located in the area of the Metropolis GZM include six remand prisons and a penal institution. The diagnosis of the capacities and resources of these units made in the article indicates a high degree of self-sufficiency and sufficient potential to ensure the security of the region's inhabitants. The Prison Service, through its activities, realises the fundamental national interests of the state, ensures the security of society, including security in particular areas of the country.

Keywords: national security, prison, Metropolis GZM

Wstęp

Związek metropolitalny na Śląsku powstał w 2017 r. Jest to obszar nadzwyczaj wyjątkowy, w szczególności z uwagi na szybki rozwój gospodarczy oraz wysoką liczbę ludności.

Niniejsze opracowanie poświęcam wybranym elementom bezpieczeństwa tego obszaru, a mianowicie diagnozie systemu penitencjarnego funkcjonującego na terenie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM). W tym miejscu należy zaznaczyć, że znakomita większość opracowań poświęconych poszczególnym jednostkom penitencjarnym została zamieszczona w Internecie, dlatego też korzystałem z nich pracując nad niniejszym artykułem.

Do jednostek penitencjarnych położonych na terenie GZM zaliczyć należy: Areszt Śledczy w Mysłowicach, Areszt Śledczy w Katowicach, Areszt Śledczy w Gliwicach, Areszt Śledczy w Sosnowcu, Areszt Śledczy w Tarnowskich Górach, Areszt Śledczy w Bytomiu, Oddział Zewnętrzny w Zabrze (podległy Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Bytomiu)¹, Zakład Karny w Wojkowicach oraz Oddział Zewnętrzny w Ciągowicach (podległy Dyrektorowi Zakładu Karnego w Wojkowicach)².

Wymienione jednostki penitencjarne podlegają Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Katowicach. Wyjątek stanowi Zakład Karny w Wojkowicach i Oddział Zewnętrzny w Ciągowicach, które podlegają Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Krakowie.

Prawidłowo funkcjonujący system bezpieczeństwa państwa wspomaga realizację interesów narodowych. Służba Więzienna, która poprzez swoją działalność zapewnia bezpieczeństwo społeczeństwa, urzeczywistnia fundamentalne interesy narodowe państwa [Blonka-Szkwarkowska 2011, 84]. W artykule zaprezentowano obszar GZM, wskazano na tło historyczne jednostek penitencjarnych GZM oraz ich aktualny potencjał wynikający z pojemności oraz specjalizacji poszczególnych instytucji.

¹ <https://www.sw.gov.pl/okreg/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-w-katowicach#units> [dostęp: 29.01.2024].

² <https://www.sw.gov.pl/okreg/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-w-krakowie#units> [dostęp: 29.01.2024].

1. Obszar i znaczenie GZM

Zasady i tryb tworzenia oraz zasady funkcjonowania związku metropolitalnego w województwie śląskim (związek metropolitalny) zostały określone przez ustawodawcę dnia 9 marca 2017 r.³, zaś sam związek metropolitalny pod nazwą „Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia” został utworzony przez Radę Ministrów z dniem 1 lipca 2017 r.⁴ Realizacja zadań GZM nastąpiła od dnia 1 stycznia 2018 r.⁵

Związek metropolitalny to „zrzeszenie gmin województwa śląskiego, charakteryzujących się istnieniem silnych powiązań funkcjonalnych oraz zaawansowaniem procesów urbanizacyjnych, położonych na obszarze spójnym pod względem przestrzennym, który zamieszkuje co najmniej 2 000 000 mieszkańców” (art. 1 ust. 2 u.z.m.w.ś.).

Jak określił prawodawca „obszar i granice „Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia” obejmują gminy – miasta na prawach powiatu: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy i Zabrze, gminy o statusie miasta: Będzin, Bieruń, Czeladź, Imielin, Knurów, Łędziny, Łaziska Górne, Mikołów, Pyskowice, Radzionków, Sławków, Tarnowskie Góry i Wojkowice oraz gminy: Bobrowniki, Bojszowy, Chełm Śląski, Gierałtówice, Kobiór, Mierzęcice, Ożarowice, Pilchowice, Psary, Rudziniec, Siewierz, Sośnicowice, Świerklaniec, Wiry i Zbrosławice” (Rozporządzenie, § 3). Zamieszczona poniżej grafika ilustruje zakres terytorialny związku metropolitalnego.

³ Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim, Dz. U. z 2022 r., poz. 439 z późn. zm. [dalej: u.z.m.w.ś.], art. 1 ust. 1.

⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 2017 r. w sprawie utworzenia w województwie śląskim związku metropolitalnego pod nazwą „Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia”, Dz. U. poz. 1290 [dalej: Rozporządzenie], § 1.

⁵ <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/inne-jednostki-przestrzenne/gornoslasko-zaglebiowska-metropolia-gzm/> [dostęp: 29.01.2024].

Rysunek 1. Obszar GZM (stan na 1 stycznia 2024 r.)

Źródło: <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/inne-jednostki-prze-strzenne/gornoslasko-zaglebiowska-metropolia-gzm/> [dostęp: 01.01.2024]

2. Jednostki penitencjarne GZM – tło historyczne

Poniżej zaprezentowano podstawowe informacje dotyczące historii jednostek penitencjarnych położonych na terenie GZM.

Areszt Śledczy w Mysłowicach – budowę gmachu więzienia i sądu rozpoczęto na przełomie 1895-1896 r., natomiast zespół oddano do użytku w 1904 r. Tempo prac, jak na ówczesne standardy, można uznać za dobre,

tym bardziej, że zakład został w całości zbudowany, łącznie z murem więziennym z cegieł. Warto przy tym odnotować, że Areszt Śledczy w Mysłowicach zaprojektowany został od początku do końca jako jednostka penitencjarna pełniąca usługową rolę wobec znajdującego się nieopodal Sądu Powiatowego. Jest to o tyle istotne, że wówczas zwyczajowo stosowaną praktyką na terenach zaborczych, a szczególnie na ziemiach zaboru rosyjskiego i austriackiego, było adoptowanie różnego typu budynków na potrzeby więziennictwa. W ten sposób powstał szereg więzień przebudowanych z klasztorów, zamków czy twierdz obronnych. Takie podejście wymagało rzecz jasna wykonania licznych przeróbek w tych obiektach, ale i tak niejednokrotnie uzyskany efekt końcowy daleki był od wymaganych norm penitencjarnych. W przypadku zakładu w Mysłowicach było jednak inaczej. Architekci projektując zakład wzięli pod uwagę wszystkie wymagania i standardy ówczesnej techniki więziennej. Od fazy projektowania aż po oddanie do użytku w Mysłowicach miał powstać kompleks sądowo-więzienny, w którym odosobnienie przestępców realizowane miało być poprzez funkcję izolacyjną aresztu. Areszt miał zatem pełnić służebną rolę wobec sądu. Zespół budynków tworzących zakład wykonany został w stylu eklektycznym, całkowicie podporządkowanym sposobowi wykonywania kary pozbawienia wolności. Budynek główny kompleksu wybudowano w kształcie litery „T”, całość otoczono solidnym litym murem wykonanym z cegieł, stanowiącym jednocześnie największą barierę w przypadku próby bezprawnego przedostania się osadzonych na zewnątrz zakładu. Areszt usytuowany jest w bezpośrednim sąsiedztwie Sądu Rejonowego w Mysłowicach [Seweryn i Gołdyn 2024].

Areszt Śledczy w Katowicach położony jest w centrum miasta przy ul. Mikołowskiej 10a, w bezpośrednim sąsiedztwie Sądu Okręgowego. Jako kompleks architektoniczny powstał po 1878 r., czyli po utworzeniu w Katowicach Sądu Grodzkiego. Wtedy też utworzono koźę miejską (obecny pawilon mieszkalny D), na bazie której około 1891 r. zbudowano Królewskie Pruskie Więzienie. Plany przebudowy i rozbudowy więzienia z lat 1897, 1909 i 1912, wskazują, że główne budynki aresztu pochodzą sprzed 1897 r. Po odzyskaniu niepodległości Górnego Śląska Ministerstwo Sprawiedliwości przejęło zarząd więzienia w listopadzie 1922 r. Zgodnie z Rozporządzeniem Prezydenta RP z dnia 27 marca 1928 r. w *sprawie organizacji więziennictwa*, więzienie w Katowicach zostało zakwalifikowane do więzień

I klasy: samodzielnych, powyżej 450 miejsc, do odbywania kary powyżej 3 lat – więzień śledczych. Do 1939 r. jednostka pozostawała pod zarządem władz II Rzeczypospolitej. Kolejne lata historii obiektu można zaliczyć do najbardziej tragicznych. W latach II wojny światowej pomimo przejściowego charakteru zakładu wykonano w nim 552 wyroki śmierci przez zgilotynowanie. W czasach reżimu stalinowskiego więzienie było miejscem represji wobec żołnierzy Armii Krajowej i członków organizacji niepodległościowych. W kolejnych latach również osadzano w nim, oprócz sprawców przestępstw kryminalnych, osoby o innych od obowiązujących ówczesnie poglądach politycznych. W latach 50-tych ubiegłego wieku obecny Areszt Śledczy w Katowicach nosił nazwę Centralne Więzienie w Katowicach, a od lat 70-tych zwał się odpowiednio: Wojewódzki Areszt Śledczy, Rejonowy Areszt Śledczy, zaś 1 września 1996 r. otrzymał nazwę Aresztu Śledczego w Katowicach, która obowiązuje do dnia dzisiejszego. Od początku lat dziewięćdziesiątych XX w. jednostkę charakteryzuje praworządne i humanitarne wykonywanie tymczasowego aresztowania i kary pozbawienia wolności. Obecnie Areszt Śledczy w Katowicach składa się z trzech budynków penitencjarnych i obiektów pomocniczych: pralni, kuchni, warsztatów, pomieszczeń biurowych, które otacza mur zewnętrzny. Największy kompleks mieszkalny składający się z pawilonów A, B, C zbudowany jest na planie litery Y [Piszczyk 2024].

Areszt Śledczy w Sosnowcu – budynki aresztu powstały około 1905 r., początkowo jako magazyny i budynki mieszkalne, które następnie zaadaptowano dla celów penitencjarnych. Przed II wojną światową na terenie dzisiejszego aresztu funkcjonowało więzienie składające się z dwóch budynków, których pomieszczenia przerobiono na cele dla więźniów oraz dwóch budynków zaadaptowanych na pomieszczenia służbowe, gospodarcze i sanitarne, otoczone murem ze starych podkładów kolejowych. W latach 1939-1945 więzienie zostało znacznie rozbudowane przez Niemców. W pierwszych latach po zakończeniu wojny przebywało w nim kilkudziesięciu więźniów narodowości niemieckiej skazanych za przestępstwa i zbrodnie wojenne. Po wojnie przez długi okres w jednostce funkcjonował oddział kobiecy, zlikwidowany w połowie lat 80-tych XX w. [Kantor 2024].

Areszt Śledczy w Tarnowskich Górach położony jest w centrum miasta przy ul. Opolskiej 17a, kompleks obiektów zajmuje obszar 8 184 m². Zabudowania usytuowane są pomiędzy budynkami Sądu Rejonowego,

Prokuratury Rejonowej oraz Kościołem pw. Matki Boskiej Królowej Pokoju. W skład zabudowy aresztu wchodzi: część jednostki wybudowanej w 1895 r., tj. pawilon mieszkalny „A”, administracyjna pochodząca z ww. okresu tworzy bryłę w kształcie litery „T”; całość wykonana została z cegły ceramicznej. Pawilon mieszkalny „B” jest budynkiem trzypiętrowym, murowanym wzniesionym w pierwszej połowie lat 60-tych XX w., który połączony łącznikiem komunikacyjnym z pawilonem „A” tworzy bryłę w kształcie litery „H”. W pawilonie tym mieszczą się oddziały III oraz IV, które tworzą zakład karny typu zamkniętego przeznaczony dla recydywistów penitencjarnych (budynki uzupełniające), bramy głównej, budynku garażowego i pomieszczeń gospodarczych. Całość jednostki otoczona jest murem ochronnym, który w najstarszej części wykonany został z cegły ceramicznej. Podwyższono go do wysokości uwzględniającej założenia planu ochrony i obrony jednostek penitencjarnych [Malchrzyk 2024].

Areszt Śledczy w Bytomiu – budowę bytomskiego więzienia rozpoczęto w 1858 r. w ramach dużego kompleksu sądowo-więziennego, prace ukończono w 1862 r. Obiekty więzienne zostały wybudowane w miejscu znanym jako „Ścinadło”, na ówczesnych obrzeżach miasta. Projektantem kompleksu wybudowanego w stylu neogotyckim był architekt miejski Paweł Jackisch. Systematyczny wzrost liczby osadzonych spowodował, że w 1878 r. podjęto decyzję o powiększeniu gmachu więzienia, a trzy lata później ukończono jego przebudowę. Koszt inwestycji wyniósł ponad 1 milion marek. Pod względem wielkości zajmowało ono 5 miejsce w Niemczech. Na początku XX w. w kompleksie więziennym przeprowadzono liczne remonty i prace modernizacyjne. W 1926 r. w celu poprawy bezpieczeństwa i uniemożliwienia nawiązywania nielegalnych kontaktów z osobami postronnymi podjęto decyzję o przebudowie oddziałów mieszkalnych, tak aby okna cel nie wychodziły na ulicę. W przeszłości na dziedzińcu więziennym wykonywano wyroki śmierci zarówno przez powieszenie, jak i ścięcie. W 1876 r. wykonano wyrok na jednym z bardziej znanych rabusiów tego okresu Karolu Pistulce, który wraz z Wincentym Eliaszem grasował po rejencji opolskiej w latach 70-tych XIX w. W grudniu 1920 r. zginęła w tajemniczych okolicznościach w swojej celi Pola Maciejowska, działaczka harcerska i kurierka powstańcza zatrudniona w Polskim Komitecie Plebiscytowym [Hyba 2024].

Oddział Zewnętrzny w Zabrze – zgodnie z zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 2021 r. w sprawie *zniesienia Zakładu Karnego w Zabrze* z dniem 30 listopada 2021 r. został zniesiony Zakład Karny w Zabrze. Jednocześnie zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 2021 r. w sprawie *utworzenia w Zabrze Oddziału Zewnętrznego Aresztu Śledczego w Bytomiu* z dniem 1 grudnia 2021 r. został utworzony Oddział Zewnętrzny w Zabrze Aresztu Śledczego w Bytomiu. Poprzednią jednostkę znajdującą się na tym terenie przed przekształceniem, czyli Zakład Karny w Zabrze, Minister Sprawiedliwości powołał w maju 1973 r. Do połowy kolejnego roku trwały prace reorganizacyjne, których celem było przygotowanie jednostki do przyjęcia więźniów. Zakład przeznaczony był wówczas dla mężczyzn wtórnie karanych, do których nie miał zastosowania art. 60 *Kodeksu karnego* z 1969 r., a następnie skazanych recydywistów, którym pozostało do odbycia kary nie więcej niż 5 lat w rygorze zasadniczym i nie więcej niż 3 lata w złagodzonej. Z dniem wprowadzenia stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. Zakład Karny w Zabrze, podobnie jak inne jednostki przekształcony został w Ośrodek Odosobnienia dla Internowanych, które funkcjonowały do 31 grudnia kolejnego roku. Od 1983 r. do 30 listopada 2021 r. zakład pełnił swoją pierwotną funkcję [Górny i Prątnicki 2024].

Zakład Karny w Wojkowicach – jego początki datowane są na lata okupacji niemieckiej. Na terenie obecnego zakładu półotwartego hitlerowcy wzniesli budynki będące obozem jenieckim dla aliantów; osadzani w nim byli głównie angielscy lotnicy. Po wyzwoleniu Śląska i Zagłębia infrastruktura wykorzystywana była jako obóz jeniecki dla żołnierzy niemieckich. W 1953 r. obóz przejęło Ludowe Wojsko Polskie, które ulokowało w nim 26 Batalion Zastępczej Służby Wojskowej należący do Wojskowego Korpusu Górniczego. W Batalionie służyli żołnierze o niepewnej orientacji politycznej, dzieci kułaków, przedwojennej inteligencji, osób podejrzanych o utrzymywanie kontaktów z prawicowym podziemiem i byłą Armią Krajową. Przymusowo wcieleni do Batalionu odbywali służbę pracując w pobliskich kopalniach węgla kamiennego. Tę karną jednostkę wojskową zlikwidowano w 1959 r. na fali zmian i reform podejmowanych przez ówczesne władze po wydarzeniach z października 1956 r. Następnie jednostka została podporządkowana Ministerstwu Sprawiedliwości, które utworzyło w niej Ośrodek Pracy Więźniów. Karę odbywali w nim głównie skazani

młodociani i dorośli przeznaczeni do kształtowania środowiska młodocianych. Zakład karny działał w oparciu o budynki wybudowane przez Niemców, jego rozbudowa nastąpiła dopiero w 1977 r. Do użytku oddano wówczas dwa piętrowe pawilony przeznaczone dla skazanych, którzy dokonali przestępstw nieumyślnych. W założeniu były to budynki prowizoryczne, przeznaczone na około 10 lat eksploatacji. Swoją rolę, mimo braku modernizacji, spełniały kolejno do 2013 i 2014 r., zostały wyburzone pod koniec 2014 r. W 1990 r. zakład otrzymał status jednostki dla pierwszy raz karanych sądownie, bez uwzględnienia ich wieku i rodzaju popełnionego przestępstwa. Od stycznia 1996 r. jednostka była zakładem typu półotwartego z oddziałem otwartym dla skazanych pierwszy raz karanych. Modernizację zakładu podjęto w 2004 r., objęto nią kanalizację, media oraz ogrzewanie. W lutym 2005 r. oddano do użytku oddział terapeutyczny dla skazanych uzależnionych od alkoholu. Jednocześnie na terenie wykorzystywanym do treningu psów służbowych rozpoczęto budowę oddziału dla tymczasowo aresztowanych, który uruchomiono w sierpniu 2006 r. W ramach planu pozyskiwania miejsc dla skazanych w 2009 r. oddano oddział mieszkalny przeznaczony na 211 osadzonych. W latach 2013 oraz 2014 r. oddano następne dwa pawilony mieszkalne, powstałe w miejsce wyburzonych budynków [Korczyńska 2024].

Oddział Zewnętrzny w Ciągowicach – oddany do użytku w październiku 2016 r. powstał na terenie dawnej jednostki wojskowej w Ciągowicach (gmina Łazy), ale teren administracyjnie przynależy do gminy Poręba. Jednostka zajmuje teren o powierzchni 2,8 ha, obecnie w jej skład wchodzi dwa budynki penitencjarne o pojemności 275 miejsc oraz budynek administracyjny. Oddział został powołany z dniem 28 października 2016 r. na podstawie Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 kwietnia 2016 r.⁶

3. Gwarancja skuteczności

W poniższej tabeli zamieszczono informacje w zakresie organów postępowania karnego obsługiwanych przez poszczególne jednostki penitencjarne mieszczące się na terenie GZM.

⁶ <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-oddzial-zewnetrzny-w-ciagowicach> [dostęp: 29.01.2024].

Tabela 1. Organy postępowania karnego obsługiwane przez jednostki penitencjarne GZM⁷

Jednostka penitencjarna	Organy postępowania karnego
AŚ w Mysłowicach	SO w Katowicach XXI Wydz. Karny, SR Katowice-Wschód w Katowicach, SR Katowice-Zachód w Katowicach, SR w Mysłowicach, SR w Jaworznie, SR w Dąbrowie Górniczej PR Katowice-Wschód w Katowicach, PR Katowice-Zachód w Katowicach, PR Katowice-Południe w Katowicach, PR w Mysłowicach, PR w Jaworznie, PR w Dąbrowie Górniczej
AŚ w Katowicach	–
AŚ w Gliwicach	SO w Gliwicach, SR w Gliwicach, SR w Mikołowie PO w Gliwicach, PR Gliwice-Wschód w Gliwicach, PR Gliwice-Zachód w Gliwicach, PR w Mikołowie
AŚ w Sosnowcu	SR w Sosnowcu, PR w Sosnowcu
AŚ w Tarnowskich Górach	SR w Tarnowskich Górach wraz z Zamiejscowym Wydziałem VI Karnym z siedzibą w Piekarach Śląskich, SR w Chorzowie, SR w Rudzie Śląskiej, SR w Zabrze PR w Tarnowskich Górach wraz z Zamiejscowym Ośrodkiem z siedzibą w Piekarach Śląskich, PR w Chorzowie, PR w Rudzie Śląskiej
AŚ w Bytomiu	SR w Bytomiu
OZ w Zabrzu	PR w Bytomiu, PR w Zabrzu
ZK w Wojkowicach	–
OZ w Ciągownicach	

Powyższe informacje ustalono na podstawie danych zamieszczanych przez poszczególne instytucje na stronach internetowych.

W poniższej tabeli zamieszczono dane dotyczące pojemności jednostek penitencjarnych znajdujących się na terenie GZM.

⁷ Na podstawie informacji podanych na stronach internetowych jednostek (stan na 30 czerwca 2022 r.).

Tabela 2. Pojemność jednostek penitencjarnych GZM (stan na 24 czerwca 2022 r.)⁸

Jednostka penitencjarna	Pojemność					
	Łącznie	Cele mieszkalne	Izby chorych	Cele izolacyjne	Cele dla niebezpiecznych	Miejsca szpitalne
AŚ w Mysłowicach	418	413	4	1	–	–
AŚ w Katowicach	415	405	5	1	4	–
AŚ w Gliwicach	412	406	5	1	–	–
AŚ w Sosnowcu	350	342	7	1	–	–
AŚ w Tarnowskich Górach	428	412	14	2	–	–
AŚ w Bytomiu	294	275	18	1	–	–
Szpital i Ambulatorium z Izbą Chorych Aresztu Śledczego w Bytomiu	53	–	–	–	–	53
OZ w Zabrze	622	614	8	–	–	
ZK w Wojkowicach	1 038	1 004	27	7	–	
OZ w Ciągownicach	275	269	5	1	–	–
Suma	4 305	4 140	93	15	4	53

Pojemność jednostek penitencjarnych położonych na terenie GZM wynosi 4 305 miejsc. Oddziały mieszkalne, którymi dysponują areszty śledcze i zakłady GZM mogą pomieścić 4 140 osób. Pozostałe miejsca to izby chorych, cele izolacyjne, miejsca dla niebezpiecznych oraz szpital.

Każda z wymienionych jednostek posiada własną specyfikę, poniżej przedstawiono charakterystykę tych jednostek.

Areszt Śledczy w Mysłowicach jest jednostką przeznaczoną dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn. Przebywają w nim zgodnie z rejonizacją również skazani uczestniczący w czynnościach procesowych⁹.

⁸ Informacja o zaludnieniu jednostek penitencjarnych – <https://www.sw.gov.pl/assets/33/08/51/bf34d965b2739002d3719902e6807aad4b1092a2.pdf> [dostęp: 29.01.2024].

⁹ Zarządzenie Nr 42/2022 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 13 czerwca 2022 r. w sprawie zmiany przeznaczenia zakładów karnych i aresztów śledczych [dalej: Zarządzenie Nr 42/2022], <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as> [dostęp: 29.01.2024].

Areszt Śledczy w Katowicach przeznaczony jest dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn i kobiet, ponadto w jednostce funkcjonują oddziały: zakładu karnego dla kobiet typu półotwartego dla odbywających karę po raz pierwszy i recydywistek oraz typu zamkniętego dla odbywających karę po raz pierwszy, recydywistek i młodocianych. W jednostce funkcjonuje Ośrodek Diagnostyczny. Obecnie areszt składa się z trzech budynków penitencjarnych i obiektów pomocniczych typu: pralnia, kuchnia, warsztaty, pomieszczenia biurowe; wszystkie one otoczone są murem zewnętrznym. Największy kompleks mieszkalny składający się z pawilonów A, B, C zbudowany został na planie litery Y. W pawilonie B funkcjonuje Ośrodek Diagnostyczny. Na górnej kondygnacji pawilonu C znajduje się kaplica oraz pomieszczenia katechetyczne przeznaczone dla osadzonych. Oddzielny budynek stanowi oddział D, który jest podzielony na trzy kondygnacje: I przeznaczona jest dla osadzonych kobiet skierowanych do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego, II i III dla kobiet tymczasowo aresztowanych i skazanych, wobec których toczą się czynności procesowe. W oddziale E przebywają osadzone skierowane do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego. Pawilony mieszkalne zostały wyremontowane, mają zabudowane kącieki sanitarne, ciepłą i zimną wodę, wewnętrzną sieć telewizyjną oraz domofonową sygnalizację przyzywową. Funkcjonowanie oddziału dla osadzonych stwarzających poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu zostało tymczasowo zawieszono [Piszczyk 2024].

Areszt Śledczy w Gliwicach jest jednostką organizacyjną Służby Więziennej przeznaczoną dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn oraz dla skazanych posiadających sprawy niearesztowe toczące się w tych organach. Ponadto gliwicka jednostka penitencjarna przeznaczona jest dla skazanych mężczyzn odbywających karę po raz pierwszy, skierowanych do odbycia kary w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz dla skazanych i tymczasowo aresztowanych chorych na cukrzycę insulinozależną [Romaszewska 2024].

Areszt Śledczy w Sosnowcu jest jednostką dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn, przebywają w niej również skazani zatrudnieni przy pracach porządkowych i pomocniczych, skazani oczekujący na skierowanie do odpowiednich typów i rodzajów zakładów karnych oraz skazani skierowani do jednostki w związku z udziałem w czynnościach procesowych.

W ramach aresztu od września 2013 r. funkcjonuje oddział zakładu karnego typu półotwartego dla skazanych mężczyzn recydywistów [Kantor 2024].

Areszt Śledczy w Tarnowskich Górach jest jednostką typu zamkniętego, przeznaczoną dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn. Funkcjonują w niej oddziały zakładu karnego typu zamkniętego dla mężczyzn [R-1] [Malchrzyk 2024].

Areszt Śledczy w Bytomiu to jednostka typu zamkniętego przeznaczona dla: tymczasowo aresztowanych mężczyzn, tymczasowo aresztowanych chorych na cukrzycę insulinozależną, tymczasowo aresztowanych oraz skazanych kobiet i mężczyzn wymagających leczenia w warunkach szpitalnego oddziału internistycznego. W jednostce są 329 miejsca, z których 276 to miejsca w pawilonie penitencjarnym oraz 53 miejsca w szpitalnym oddziale internistycznym. W areszcie znajduje się również oddział zamknięty dla recydywistów penitencjarnych z grupą i podgrupą klasyfikacyjną R-1. W skład jednostki wchodzi również Oddział Zewnętrzny w Zabrze dla recydywistów penitencjarnych powołany Zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 2021 r. Pojemność Oddziału Zewnętrznego wynosi 548 miejsc w oddziale półotwartym, 66 w oddziale otwartym oraz 8 miejsc w izbie chorych [Hyba 2024].

Zakład Karny w Wojkowicach jest jednostką penitencjarną przeznaczoną dla skazanych mężczyzn młodocianych, odbywających karę po raz pierwszy oraz recydywistów penitencjarnych, którzy odbywają karę w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego, skazanych mężczyzn młodocianych oraz odbywających karę po raz pierwszy, w warunkach zakładu karnego typu półotwartego oraz skazanych mężczyzn młodocianych oraz odbywających karę po raz pierwszy, w warunkach zakładu karnego typu otwartego. Znajduje się również w nim oddział aresztu dla mężczyzn, oddział terapeutyczny dla skazanych mężczyzn młodocianych oraz odbywających karę po raz pierwszy, skierowanych do zakładu karnego typu półotwartego. W jednostce jest również Centrum Kształcenia Ustawicznego (CKU) dla skazanych młodocianych i skazanych odbywających karę po raz pierwszy w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego oraz otwartego (Zarządzenie Nr 42/2022). CKU w Wojkowicach jest publiczną placówką oświatową kształcącą osoby dorosłe, jego słuchacze mają możliwość

uzyskania wykształcenia średniego, zawodowego lub gimnazjalnego. Jest ono ośrodkiem egzaminacyjnym w zawodach elektryk, elektromechanik, ślusarz, mechanik – monter maszyn i urządzeń. Zakład posiada łączną pojemność 1 313 miejsc [Korczyńska 2024].

Mając na uwadze powyższe opisy można uznać, że jednostki penitencjarne GZM zdają się dobrze zabezpieczać potrzebę bezpieczeństwa mieszkańców tego regionu. W celu uporządkowania zebranych danych w poniższej tabeli zawarto istotne dane świadczące o wszechstronności jednostek GZM.

Tabela 3. Jednostki penitencjarne GZM z uwzględnieniem istotnych zmiennych (Zarządzenie Nr 42/2022)

l.p.	Nazwa jednostki	Areszt	Zakład typu zamkniętego	Zakład typu półotwartego	Pojemność				Rodzaje populacji			
					<600		>600		P	R	M	K
					<199	200 – 599	600 – 999	> 1 000				
1.	AŚ w Mysłowicach	X				X			X	X	X	X
2.	AŚ w Katowicach	X	X	X		X			X	X	X	X
3.	AŚ w Gliwicach	X	X			X			X			
4.	AŚ Sosnowiec	X		X		X				X		
5.	AŚ Tarnowskie Góry	X	X			X				X		
6.	AŚ Bytom	X	X			X				X		
6a.	Szpital i Ambulatorium z Izbą Chorych Aresztu Śledczego w Bytomiu				X				X	X	X	X
6b.	OZ Zabrze			X			X			X		
7.	ZK Wojkowice	X	X	X				X				
8.	OZ Ciągowice			X					X			

Źródło: Opracowanie własne

4. Badania własne

Bazując na doświadczeniu zawodowym stwierdzam, że rola, jaką odgrywa system penitencjarny w systemie bezpieczeństwa państwa czy regionu, raczej nie jest dobrze znany studentom bezpieczeństwa. Większość z pytanych przez ze mnie studentów dysponowała jedynie podstawową wiedzą dotyczącą funkcjonowania Służby Więziennej.

W ramach badań własnych dokonałem sprawdzenia poziomu orientacji i zainteresowania tą problematyką przez mieszkańców GZM. Wyniki badań potwierdziły moje przypuszczenia i wnioski poczynione w toku pracy ze studentami. Badani oceniali poziom zaawansowania swojej wiedzy teoretycznej dotyczącej: 1) miejsca Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa RP; 2) lokalizacji jednostek penitencjarnych funkcjonujących w GZM; 3) przeznaczenia poszczególnych jednostek penitencjarnych funkcjonujących w GZM. Ponadto respondenci wskazywali, czy pozostają zainteresowani rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu funkcjonowania systemu penitencjarnego RP.

Celem moich badań było zatem poznanie oceny mieszkańców GZM w zakresie poziomu własnej wiedzy dotyczącej lokalnego systemu penitencjarnego oraz poznania stopnia zainteresowania respondentów eksplorowaną przeze mnie problematyką. Badania sondażowe przeprowadzono przy pomocy kwestionariusza ankiety, w grupie osób będących mieszkańcami Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Badania realizowano w miejscach publicznych, jak dworzec autobusowy, dworzec kolejowy, czy główne arterie pięciu miast GZM, a mianowicie Katowic, Bytomia, Chorzowa, Gliwic i Tychów. Przebadanych zostało 100 respondentów (50 kobiet i 50 mężczyzn). W każdym z ww. miast przebadano 20 osób (10 kobiet i 10 mężczyzn).

Najlicniejszą grupę (44 osoby) stanowili badani w wieku od 41 do 50 lat. Niespełna o połowę mniejsza grupa badanych (23 osoby) deklarowała przynależność do kategorii wiekowej mieszczącej się w przedziale 51 lat i więcej. Kolejną grupę respondentów stanowią osoby w wieku poniżej 30 roku życia, których było 20. Ponadto 13 osób było w wieku 31-40 lat. Respondentów poniżej 30 roku życia było 18. Wśród ankietowanych dominują osoby legitymujące się wykształceniem zawodowym – 49. Respondentów

z wykształceniem średnim było 38. Najmniej liczną grupę stanowią respondenci posiadający wykształcenie wyższe – 13 osób.

W pierwszym pytaniu respondenci określali poziom własnej znajomości miejsca Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa RP. Jak wynika z otrzymanych danych najwięcej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako bardzo niski i niski (w sumie 92 osoby). Wysoko oceniły stan swojej wiedzy 3 osoby, na przeciętny poziom wskazało 5 osób. W poniższej tabeli zamieszczam szczegółowe dane.

Tabela 4. Ocena własnej znajomości miejsca Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa RP

Jak ocenia P. poziom własnej znajomości miejsca Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa RP? N=100	Liczba
bardzo wysoki	1
wysoki	2
przeciętny	6
niski	43
bardzo niski	49
Ogółem	100

W drugim pytaniu respondenci określili poziom własnej wiedzy z zakresu lokalizacji jednostek penitencjarnych funkcjonujących na terenie GZM. Jak wynika z uzyskanych danych najwięcej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako bardzo niski i niski (w sumie 61 osób), wysoko oceniło stan swojej wiedzy 11 osób, na przeciętny poziom wskazało 28 osób. W poniższej tabeli zamieszczam szczegółowe dane.

Tabela 5. Ocena własnej znajomości lokalizacji jednostek penitencjarnych funkcjonujących w GZM

Jak ocenia P. poziom własnej wiedzy dotyczącej lokalizacji jednostek penitencjarnych funkcjonujących w GZM? N=100	Liczba
bardzo wysoki	0
wysoki	11
przeciętny	28
niski	33
bardzo niski	28
Ogółem	100

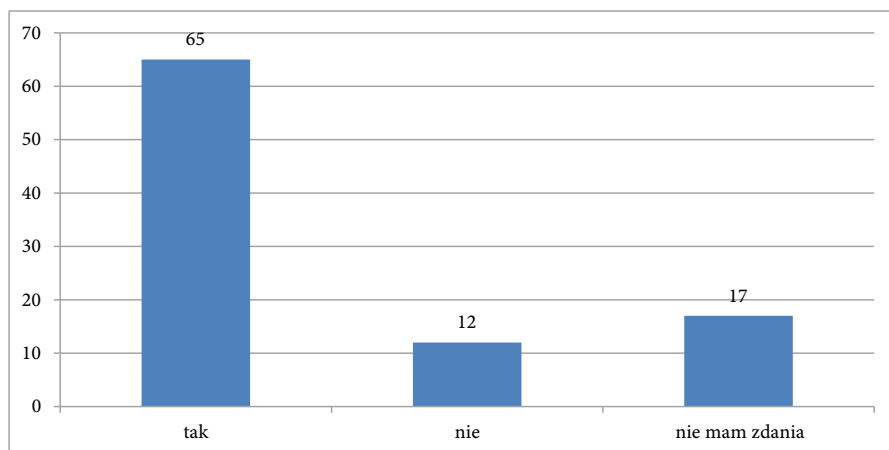
W trzecim pytaniu respondenci określali poziom wiedzy z zakresu funkcjonowania systemu penitencjarnego Rzeczypospolitej Polskiej. Z uzyskanych danych wynika, że najwięcej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako bardzo niski i niski (w sumie 49 osób), wysoko oceniło stan swojej wiedzy 12 osób, zaś na przeciętny poziom wskazało 39 osób. W poniższej tabeli zamieszczam szczegółowe dane.

Tabela 6. Ocena wiedzy własnej z zakresu funkcjonowania systemu penitencjarnego RP

Jak ocenia P. poziom własnej wiedzy z zakresu funkcjonowania systemu penitencjarnego RP? N=100	Liczba
bardzo wysoki	2
wysoki	10
przeciętny	39
niski	34
bardzo niski	15
Ogółem	100

Respondenci wskazywali również, czy pozostają zainteresowani rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu funkcjonowania systemu penitencjarnego RP. Jak wynika z otrzymanych danych większość, bo 65 badanych wykazało takie zainteresowanie, odmiennego zdania było 18 ankietowanych, a 17 z nich nie miało zdania w tej kwestii. W poniższej tabeli zamieszczam szczegółowe dane.

Wykres 1. Czy jest P. zainteresowana/y rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu funkcjonowania systemu penitencjarnego RP?

Podsumowując godzi się stwierdzić, że przeprowadzone badania potwierdziły zapotrzebowanie na wiedzę z zakresu funkcjonowania systemu penitencjarnego w GZM, co utwierdza w przekonaniu, iż gromadzone w tym przedmiocie materiały i dokonywane analizy mogą cieszyć się zainteresowaniem szerokiej grupy odbiorców i powinny stanowić przedmiot dalszych badań naukowych.

Zakończenie

W artykule dokonano zobrazowania wybranych elementów systemu penitencjarnego funkcjonującego na terenie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, która nie posiada własnego systemu penitencjarnego. Nagromadzenie jednostek penitencjarnych podlegających OISW w Katowicach

oraz OISW w Krakowie jest znaczne. Na analizowanym terenie funkcjonuje sześć aresztów śledczych i zakład karny oraz dwa oddziały zewnętrzne i szpital więzienny. Dokonana w artykule diagnoza możliwości i zasobów tych jednostek dowodnie wskazuje na wysoki stopień samowystarczalności oraz potencjał wystarczający do zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańców tego regionu. Przeprowadzone badania własne wskazują zaś na brak wiedzy zdecydowanej większości respondentów w zakresie systemu penitencjarnego funkcjonującego na terenie GZM.

PIŚMIENNICTWO

- Blonka-Szkwarkowska, Iwona. 2011. „Służba Więzienna jako element systemu bezpieczeństwa państwa.” W *Służba Więzienna w systemie obronnym państwa*, red. Zbigniew Piątek, i Sławomir Olearczyk, 75-81. Warszawa: Stowarzyszenie Ruch Wspólnot Obronnych.
- Górny, Adam, i Daniel Prątnicki. 2024. „Opis jednostki [Oddział Zewnętrzny w Zabrze].” <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-zabrze> [dostęp: 29.01.2024].
- Hyba, Krzysztof. 2024. „Opis jednostki [Areszt Śledczy w Bytomiu].” <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-areszt-sledczy-w-bytomiu> [dostęp: 29.01.2024].
- Kantor, Grzegorz. 2024. „Opis jednostki [Areszt Śledczy w Sosnowcu].” <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-areszt-sledczy-w-sosnowcu> [dostęp: 29.01.2024].
- Korczyńska, Joanna. 2024. „Opis jednostki [Zakład Karny w Wojkowicach].” <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-wojkowice> [dostęp: 29.01.2024].
- Malchrzyk, Roman. 2024. „Opis jednostki [Areszt Śledczy w Tarnowskich Górach].” <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-areszt-sledczy-tarnowskie-gory> [dostęp: 29.01.2024].
- Piszczyk, Artur. 2024. „Opis jednostki [Areszt Śledczy w Katowicach].” <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-areszt-sledczy-katowice> [dostęp: 29.01.2024].
- Seweryn, Dariusz, i Jacek Gołdyn. 2024. „Opis jednostki [Areszt Śledczy w Mysłowicach].” <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-areszt-sledczy-myslowice> [dostęp: 29.01.2024].